

Metodický dokument k národnému projektu Šanca na návrat – 09/2019

ŠANCA NA NÁVRAT

**Informácie o vybraných resocializačných a vzdelávacích
programoch v Slovenskej republike a v zahraničí
(penitenciárna a postpenitenciárna sféra)**

Mgr. Ľudmila Vráblová (Eds.)

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, národný projekt Šanca na návrat

Bratislava 2019

Editor:

Mgr. Ľudmila Vráblová

Autorský kolektív:

Mgr. Jozef Fábik

JUDr. Denisa Hamranová, PhD.

JUDr. Mgr. Mária Kalinová – Bubláková

Ing. Miroslav Špánik, PhD.

PhDr. Zuzana Valentovičová, PhD., LL.M.

Mgr. Ľudmila Vráblová

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľov práv.

© Generálne riaditeľstvo zboru väzenskej a justičnej stráže, národný projekt Šanca na návrat, 2019

www.sancanavrat.sk

OBSAH

ÚVOD	5
1 PROGRAMY V RÁMCI PENITENCIÁRNEJ STAROSTLIVOSTI	6
1.1 SLOVENSKÁ REPUBLIKA	6
1.1.1 Konzultačné a informačné centrum EDUKOS, o. z. v Dolnom Kubíne	6
1.1.2 Občianske združenie Aliancia žien Slovenska.....	7
1.1.3 Asociácia slovenských arteterapeutov	11
1.2 ČESKÁ REPUBLIKA.....	13
1.2.1 Vězeňská služba České republiky (2011 – 2019)	13
1.3 VEĽKÁ BRITÁNIA	15
1.3.1 The Media House (2006 – 2019).....	15
1.3.2 Rádio Wannu (2004 – 2019).....	17
2 PROGRAMY PREPÁJAJÚCE PENITENCIÁRNU A POSTPENITEN-CIÁRNU SFÉRU.....	18
2.1 NEMECKO.....	18
2.1.1 Resocializácia a sociálna integrácia (RESI) (2009 – 2012)	18
2.2 ČESKÁ REPUBLIKA.....	18
2.2.1 RUBIKON Centrum – Pohovory na nečisto (2013 – 2019).....	18
2.2.2 RUBIKON Centrum – Rubikon Centrum Servis, s.r.o. (2012 – 2019)	19
2.2.3 RUBIKON Centrum – Rómsky mentoring (2004 – 2019)	20
LITERATÚRA:.....	22

Zoznam skratiek

ČR	Česká republika
EHP	Európsky hospodársky priestor
EÚ	Európska únia
GR ZVJS	Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže
HMP	Her Majesty's Prisons
IT	Informačné technológie
MVO	Mimovládna organizácia
NCFE	National Certificate in Education and Training
NGŘ	nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky
NRW	Nordrhein-Westfalen (Severné Porýnie-Vestfálsko)
RCS	Rubikon Centrum Servis
RESI	Resozialisierung und Soziale Integration
TP KEMP	Terapeutický program KEMP
VTOS	Výkon trestu odňatia slobody
ÚVTOS	Ústav na výkon trestu odňatia slobody

ÚVOD

Jednou z nosných myšlienok, ktorá kreuje víziu národného projektu „Šanca na návrat“, a zároveň podmieňuje jej realizovateľnosť v podmienkach slovenského väznenstva je „vytváranie mostov“ medzi penitenciárnou a postpenitenciárnou sférou. Vďaka doterajšej spolupráci ZVJS s rôznymi organizáciami a inštitúciami nejde o zámer vytváraný na „zelenej lúke“, ale zámernú tvorbu väzieb na kvalitatívne vyššej úrovni s cieľom zvýšenia efektivity.

Dokument ako primárny analytický podklad pre naplnenie vyššie uvedeného cieľa projektu je členený na dve časti, pričom kritériom je typ/druh poskytovanej služby a jej miesto (v rámci ústavného zariadenia alebo mimo neho).

V prvej časti sa zameriavame na spracovanie prehľadných informácií o resocializačných a vzdelávacích programov v rámci penitenciárnej sféry. Okrem programov vybraných slovenských mimovládnych organizácií, pôsobiacich primárne v oblasti postpenitenciárnej sféry, sú v tejto časti dokumentu uvedené vybrané v minulosti realizované projekty z Českej republiky a Veľkej Británie. Zahraničné programy sú z pohľadu realizátorov národného projektu vnímané ako príklady dobrej praxe, ktoré svojim obsahom alebo kvalitatívnymi parametrami môžu byť cennou inšpiráciou pre nielen pre naplnenie cieľov národného projektu, ale pre intervencie v rámci ZVJS všeobecne.

Druhá časť obsahuje informácie o vybraných resocializačných a vzdelávacích programoch v Nemecku a Českej republike, ktoré svojim obsahom a prostredím realizácie efektívne prepájajú penitenciárnu a postpenitenciárnu sféru, ako aj prirodzene prehľbujú potenciál spolupráce medzi väzenskými službami a inými organizáciami.

Uvedený dokument je výberom programov členov odborného tímu, vytvorený na základe hlavného zamerania obsahu národného projektu a potenciálu zamerania resocializačných a vzdelávacích programov v rámci slovenského väznenstva. Jeho cieľom nie je úplne vyčerpať skúmanú problematiku napríklad v oblastiach, ktoré v strednodobej perspektíve nie sú súčasťou stratégie ZVJS a netvorí priamo obsahovú náplň národného projektu, na druhej strane budú vždy hodnotnou inšpiráciou (ako príklad môžeme uviesť v niektorých zahraničných zariadeniach realizovanú canisterapiu v rámci socioterapie agresívnych klientov a mnohé iné). Pretože ide o informačne cennú dobrú prax, ktorá si zaslúži rovnakú pozornosť, v primeranom rozsahu a v kontexte so skúmanou problematikou sa ňou odborný tím bude zaoberať v dokumentoch spracovávaných v rámci výstupov teoretického spracovania a praktických výstupov. Vstupná analýza, teoretické spracovanie a výstupy sú tri kľúčové dokumenty, ktoré sú obsahovo najrozsiahlejším know-how a v ktorých majú uvedené programy prirodzene dominantné miesto.

1 PROGRAMY V RÁMCI PENITENCIÁRNEJ STAROSTLIVOSTI

1.1 SLOVENSKÁ REPUBLIKA

1.1.1 Konzultačné a informačné centrum EDUKOS, o. z. v Dolnom Kubíne

PROGRAM „CESTA SPÄŤ DO SPOLOČNOSTI“ (2015 – 2019)

Spolupracujúce ÚVTOS: Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody v Žiline, Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody v Banskej Bystrici, Ústav na výkon trestu odňatia slobody Ružomberok.

Ciele programu:

1. Hlavný cieľ: V efektívnom partnerstve s ústavmi na výkon väzby a ústavmi na výkon trestu odňatia slobody riešiť problémy v resocializácii a reedukácii odsúdených, rozvíjať metódy práce, ktoré vedú k prevencii kriminality a riešia následky trestnej činnosti, súčasne zohľadňujú záujmy a potreby obetí, ale aj páchatel'ov, resp. ich sociálneho prostredia.
2. Umožniť odsúdeným zaradiť sa do normálneho života prostredníctvom sociálnych, a výchovných programov zameraných na adaptáciu, integráciu, pracovné uplatnenie, teda prispieť k ich úspešnému návratu do spoločnosti.

Cieľová skupina:

Cieľovou skupinou sú páchatelia odsúdení za rôzne druhy trestných činov. Kritéria a kontraindikácie účasti v programe, priebeh a obsah programu, personálne, organizačné a materiálne predpoklady kladené na poskytovateľov programu sú presne vymedzené.

Analýza programu v ústave/voch:

Program zabezpečujú plno kvalifikovaní lektori z MVO – psychológovia, sociálni pracovníci a ekonómovia s dlhoročnou praxou s cieľovou skupinou v rámci penitenciárnej aj postpenitenciárnej starostlivosti a európskymi lektorskými skúškami. Cieľovou skupinou sú odsúdení v závislosti od zamerania programu, zároveň sú vždy zadané kontraindikácie.

Obsah aj počet stretnutí boli vždy stanovené podľa predchádzajúcej požiadavky ÚVTOS.

Príklady:

Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody v Žiline – v období 3.september - 5. november 2017 (10 stretnutí po 3 hodiny):

- 1) Základy práva - 1 stretnutie
- 2) Finančná gramotnosť a rodinný rozpočet – 2 stretnutia
- 3) Základy komunikácie na slobode – 1 stretnutie
- 4) Trh práce – 2 stretnutia
- 5) Riešenie zadlženosti – 1 stretnutie
- 6) Osobný bankrot – 1 stretnutie
- 7) Zvládanie agresie a nekonfliktné správanie – 2 stretnutia

Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody v Banskej Bystrici – v období 16. 9. – 18. 11. 2017 (2 skupiny odsúdených, 5 stretnutí po 4 hodinách):

- 1) Psychologická príprava na slobodu – 1stretnutie
- 2) Riešenie zadlženosti a osobný bankrot – 1stretnutie
- 3) Finančná gramotnosť a rodinný rozpočet – 1stretnutie
- 4) Základy práva – 1stretnutie
- 5) Trh práce – 1stretnutie

Financovanie:

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky - Žiadosť o poskytnutie dotácie na podporu projektu v roku 2017

Celkové rozpočtové náklady v eurách: 8 449.50 EUR

Vlastné zdroje financovania projektu v eurách: 495 EUR

Výška požadovanej dotácie v eurách: 7 954 50 EUR

Evaluácia:

Program, ktorý za obdobie rokov 2015 – 2019 absolvovalo celkom 163 odsúdených, je odvodený od sociálno-psychologických výcvikov, ktoré EDUKOS realizuje ako uznávaný certifikovaný subjekt pre postpenitenciárnu starostlivosť od roku 2005 v rámci súdom nariadených alternatívnych trestov na okresných súdoch (v spolupráci s probačnými a mediačnými úradníkmi). Tento program prešiel postupným evaluačným procesom na základe dvoch medzinárodných projektov, ktoré boli zamerané aj na ich možnosť implementácie na cieľovú skupinu odsúdených vo VTOS. Vybrané aktivity sa testovali s cieľom efektívnejšieho prepojenia penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti v 4 krajinách (Poľsko, Maďarsko, Estónsko, Švajčiarsko). Zabezpečujúca organizácia pri realizácii dlhodobo spolupracuje aj s odbornými pracoviskami Katolíckej univerzity v Ružomberku (oblasť vlastného výskumu a zabezpečenia lektorovania vybraných vyššie uvedených tém). Obojstranne efektívna spolupráca však doposiaľ napĺňa iba individuálne výskumné potreby participujúcich odborníkov resp. organizácií – nevyústila do realizácie výskumu napr. zameraného priamo na dopad výcvikov na proces resocializácie.

1.1.2 Občianske združenie Aliancia žien Slovenska

PROGRAM „SOCIÁLNO-VÝCVIKOVÝ PROGRAM (PILOTNÝ PROJEKT) PRE PÁCHATEĽOV NÁSILIA NA ŽENÁCH“ (2016 – 2017)

Spolupracujúci ÚVTOS: Ústav na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou, Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody trestu odňatia slobody Bratislava,

Ciele programu:

Účelom bolo vypracovať metodické postupy a štandardy pre prácu s páchatelmi násilia na ženách a overiť ich v penitenciárnej praxi. Cieľom programu bolo u páchatel'ov odsúdených za rodovo podmienené násilie vytvárať vhodné podmienky pre:

- 1) podporu a rozvoj pozitívnych osobnostných rezerv osvojením si nenásilného správania v medziľudských vzťahoch s cieľom predchádzania ďalšiemu násiliu a zmeny násilných modelov správania sa,
- 2) predchádzanie recidíve, najmä sexuálne motivovaných trestných činov a

- 3) zabezpečenie bezpečnosti, podpory a ľudských práv minulých, terajších či potenciálnych budúcich obetí rodovo podmienených násilných trestných činov.

Cieľová skupina:

Cieľovou skupinou boli páchatelia odsúdení za rodovo podmienené násilie. Kritéria a kontraindikácie účasti v programe, priebeh a obsah programu, personálne, organizačné a materiálne predpoklady kladené na poskytovateľov programu sú vymedzené nasledovne:

Kritériá pre prijatie páchatel'a do programu boli:

- priznanie sa k násilnému činu,
- pripravenosť na spoluprácu a motivácia k zmene,
- postačujúce rečové znalosti a kognitívne schopnosti,
- vhodnosť z pohľadu psychického zdravia, emocionálnej odozvy, schopnosti vytvárať vzťahy,
- schopnosť participovať na procese skupinovej formy učenia,
- schopnosť zúčastňovať sa na stretnutiach skupiny v triezvom stave,
- pri aktuálnom partnerskom vzťahu – súhlas páchatel'a so skutočnosťou, že poskytovateľ bude kontaktovať jeho partnerku za účelom kontaktovania s informáciou o účasti páchatel'a v programe, ponuky podpory pre partnerku, zistenia spätnej väzby ohľadom správania páchatel'a, informovania o prerušení alebo ukončení účasti páchatel'a v programe, alebo výstrahy v prípade zvýšeného nebezpečenstva pre partnerku,
- podpis dohody a dodržiavanie podmienok účasti v programe.

Kontraindikácie – kritériá vylučujúce účasť páchatel'a v programe boli:

- psychické ochorenie neumožňujúce aktívnu účasť na skupinovom programe,
- akútne suicidálne tendencie,
- akútna problematika závislosti v štádiu, kedy je primárne potrebná jej liečba,
- nepodpísanie dohody o spolupráci alebo nedodržanie dohodnutých podmienok.

Personálnym predpokladom na poskytovanie tohto typu programu kladeným na lektora boli:

- vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v odbore psychológia, sociálna práca, pedagogika, alebo v obdobnom príbuznom odbore,
- absolvovanie rodového scitlivovacieho tréningu a vzdelávania zameraného na prevenciu a elimináciu násilia na ženách,
- absolvovanie akreditovaného základného vzdelávania v oblasti práce s páchatel'mi násilia na ženách v rozsahu minimálne 30 hodín pred začatím výkonu práce trénera,
- absolvovanie akreditovaného ďalšieho vzdelávania v rozsahu minimálne 100 hodín pri výkone práce trénera v programe pre prácu s páchatel'mi,
- predchádzajúce skúsenosti s vedením skupín (poradenstvo, terapia, vzdelávanie,...),
- predchádzajúce skúsenosti s prácou s páchatel'mi trestných činov alebo dostatočná reflexia vlastnej roly ako autority s ohľadom na vedenie skupiny páchatel'ov s povinnou účasťou,
- pripravenosť k sebareflexii a povinnosť kolegiálnej výmeny skúseností a supervízie.
- Samotná práca s páchatel'mi násilia na partnerkách prebiehala skupinovou formou.

Analýza programu v ústave:

Sociálno-výcvikový program pre páchatel'ov násilia na ženách ako pilotný projekt bol realizovaný v priebehu roku 2016 (ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou, ústav s najnižším stupňom strázenia, z 10 odsúdených 8 úspešne ukončilo) a období január-apríl 2017 (ÚVTOS Bratislava, otvorené oddelenie, z 10 odsúdených 8 úspešne ukončilo).

Stretnutia skupiny sa konali v terapeutickej miestnosti ústavu. Priestor terapeutickej miestnosti bol vhodný na prácu skupiny, vyhovujúci zariadením aj vybavením. Miestnosť, v ktorej prebiehali skupinové stretnutia sa nachádzala v samostatnej budove objektu ústavu, mimo budovy, kde sú odsúdení ubytovaní. Skupinové aktivity sa tak mohli vykonávať bez vyrušenia režimovými činnosťami iných odsúdených prebiehajúcich v ústave.

Program skupiny bol rozdelený na 24 stretnutí. Stretnutia sa uskutočňovali spravidla raz týždenne v trvaní dvoch hodín. Pre primeranú možnosť udržania efektivity a skupinovej dynamiky bolo uvažované o počte účastníkov skupiny od päť do desať. Skupinových stretnutí s páchatel'mi násilia sa reálne priemerne zúčastňovalo sedem členov. Dĺžka trvania intervenčného programu bola dôležitá z hľadiska upevnenia poznatkov sociálneho učenia a ich osvojenia si v praxi.

Členovia skupiny boli z rôznych oddielov a pracovísk v ústave, preto bol čas stretnutí skupiny volený tak, aby čo najmenej zasahovalo do časových rozvrhov dňa odsúdených. Zásahom do pracovného času sme sa ale nevyhli.

Skupinové stretnutia v priebehu intervenčného programu s páchatel'mi násilia viedli vždy dvaja lektori, muž a žena. Rodovo zmiešaná dvojica lektorov tak ponúkala odsúdeným možnosť vnímať obohacujúce články participácie muža a ženy v rovnovážnom a rovnoprávnom vzťahu so vzájomným rešpektom. Rovnoprávne postavenie lektora a lektorky bolo veľmi dôležité hlavne pri demonštrovaní praktických častí tréningových modulov. Každý náznak akéhokoľvek znevažovania lektorky nemohol zostať bez okamžitej reakcie zo strany lektora.

Špecifikom realizácie programu v podmienkach výkonu trestu je život v izolácii od spoločnosti, čo znamená aj absenciu reálnej skúsenosti z partnerského spolužitia, pri ktorom by si páchatel' mohol odskúšať naučené komunikačné vzorce a spôsoby riešenia problémov a konfliktov kooperatívnym spôsobom bez použitia násilia, či uplatňovania moci a kontroly.

Niektoré spätné väzby od partneriek, ktoré telefonicky a aj osobne poskytli pracovníckam poradenského centra Aliancie žien, vypovedali o zlepšení komunikácie v korešpondencii a počas návštev, pričom pozitívne očakávanie sa prenášalo aj na obdobie po prepustení páchatel'a z výkonu trestu. Vyskytol sa však aj prípad, kedy ex-partnerka pri kontakte s pracovníčkou vyjadrila obavy z návratu páchatel'a do civilného života a žiadala o pomoc a asistenciu vo veciach súvisiacich so súdnym konaním o podmienčnom prepustení odsúdeného páchatel'a.

Úvodné stretnutie programu slúžilo predovšetkým na oboznámenie účastníkov s programom, jednotlivými podmienkami a okolnosťami účasti a predstavenie garanta programu. V priebehu programu sa garant následne zúčastnil niekoľkých sedení skupiny ako posila lektorského tímu, alebo v pozícii supervízora.

Po úvodnom stretnutí sedem odsúdených pristúpilo na účasť v programe a vyjadrili písomný súhlas so zapojením sa do programu. V priebehu intervenčného programu bol do skupiny zaradený ďalší

člen, do programu tak vstúpilo osem odsúdených. Na tretie stretnutie skupiny sa jeden z členov nedostavil, pod povrchnou zámienkou, aby sa stretnutiu vyhol. Pri následnom pohovore vyšiel najavo odpor a odmietanie ďalšej práce v skupine. Napriek písomnému záväzku účasti sa už v úvode rozhodol z programu odstúpiť, aby nebol konfrontovaný so svojim násilným správaním. V pokročilej fáze programu odstúpil zo skupiny ďalší účastník. Dlhodobá stagnácia a popieranie vlastných násilných skutkov viedli k negatívnej odozve od ostatných členov i lektora a lektorky skupiny a odsúdený ukončil svoju účasť. Celý program absolvovalo šesť odsúdených. Za aktívnu participáciu na programe a snahu o zmenu spôsobu komunikácie, postojov a hodnôt sa lektorský tím rozhodol navrhnúť všetkým páchatel'ov, ktorí ukončili program, na udelenie disciplinárnej odmeny.

Náplň činnosti skupiny sa prevažne tvorila podľa koncepcie a metodiky Ute Rösemann a podľa potreby boli situačne využívané ďalšie techniky. Férové jednanie, pravidlá spravodlivej hádky a time-out techniky boli základnými prínosmi pre odsúdených pri rolových hrách a praktických nácvikoch. Technika oddychového času sa páchatel'om najviac pozdávala a jej použitie sa museli naučiť správne používať. Poslúžiť mala len ako dočasné riešenie vzniknutej situácie na prevenciu pred eskaláciou situácie a násilia, nie na psychické potrestanie partnerky alebo vyhýbanie sa riešeniu problémov. Cesta zmeny osobnosti zo sebeckej a agresívnej na zodpovednú bola a je dlhá. (Vavro, Hutta, Karásková 2017, s. 9 – 13)

Financovanie:

Projekt bol finančne v plnej výške zabezpečený z mimorozpočtových – teda externých zdrojov – z grantu udeleného Aliancii žien Slovenska z Finančného mechanizmu EHP a Nórskeho finančného mechanizmu v rámci programu SK09 Domáce a rodovo podmienené násilie (programové obdobie 2009 – 2014). Celkové náklady predstavovali sumu takmer 12 000 € (bez zahrnutia prevádzkových nákladov ZVJS). Náročnosť financovania programu bez existujúceho iného systémového zdrojového krytia umožnil realizáciu jedného behu programu externým trénerským tímom Aliancie žien Slovenska bez možnosti vytvorenia dostatočných podmienok z hľadiska organizačných, materiálnych aj ľudských zdrojov pre ďalšie kontinuálne pokračovanie v projekte v rámci penitenciárnej starostlivosti.

Evaluácia:

Pilotný projekt bol podkladom k vytvoreniu návrhu metodiky práce s páchatel'mi násilia v penitenciárnej starostlivosti. Návrh metodiky bol vypracovaný v gescii Koordinačno-metodického centra pre násilie na ženách a domáce násilie a je naplnením úlohy č. 25 Národného akčného plánu na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019 uloženej Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky v spolupráci so zborom a Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky – „Vypracovať metodické postupy a štandardy pre prácu s páchatel'mi násilia na ženách“. Občianske združenie Aliancia žien Slovenska v súčasnosti na základe overenia realizuje projekt „Intervenčné centrum – projekt práce s páchatel'mi rodovo podmieneného násilia (ÚV 005). Vízie a perspektívy vyplývajúce z realizácie projektu/programu sú podľa organizácie nasledovné: Z analýzy štruktúry odsúdených mužov odsúdených za rodovo podmienené násilie podľa Strémyho a Grigera (2018, s.12) vyplýva, že len v podmienkach VTOS by mohlo byť do uvedeného programu predbežne zaradených 160 odsúdených ročne, čo pri prepočte podľa štandardov predstavuje minimálne 12 programov a sumu 144 tis. € ročne. Ako autori upozorňujú,

v prípade zabezpečenia programu vlastnými zamestnancami/príslušníkmi je táto suma ešte vyššia - čistá práca na programe prepočítaná podľa štandardov zaberie trénerom pri 12 programoch 5 460 hodín práce – odhadované mzdové náklady + náklady na jeden kurz trénera by dosahovali podobnú hodnotu.

Ako konštatujú Strémy a Griger (2018, s.12), realizácia programu si vyžaduje dodržiavanie princípu profesionálnej kompetencie, tzn. konkrétny program môže vykonávať len fyzická alebo právnická osoba – poskytovateľ, ktorý bude spĺňať určené personálne, materiálne a organizačné štandardy; hodnotenie naplnenia zadaných štandardov by mal realizovať odborný orgán toho ústredného orgánu štátnej správy, ktorý je zodpovedný za výkon trestnej politiky štátu (keďže povinnosť zúčastniť sa programu je súčasťou výkonu sankcie uloženej oprávneným orgánom, tak je týmto orgánom podľa nášho názoru Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky).

1.1.3 Asociácia slovenských arteterapeutov

PROGRAM „UMENIE LIEČIŤ UMENÍM ALEBO UMENIE BYŤ ČLOVEKOM“ (2018)

Spolupracujúci ÚVTOS: Ústav na výkon trestu odňatia slobody Banská Bystrica – Kráľová

Ciele programu:

Hlavný cieľ:

1. V rámci efektívneho partnerstva Ústavu na výkon trestu odňatia slobody Banská Bystrica – Kráľová s **Asociáciou slovenských arteterapeutov** aktívne podporiť prípravu odsúdeného na život na slobode, jeho reintegráciu do spoločnosti, ako aj o prevenciu kriminálnej či drogovej recidívy.
2. Umožniť odsúdeným v špecializovanom oddelení realizáciu jednej z najobľúbenejších a najefektívnejších foriem terapie¹.

Cieľová skupina:

Odsúdení s mentálnym postihnutím, duševným ochorením, poruchou osobnosti, s problémami s adaptáciou na podmienky výkonu trestu alebo inými závažnými psychickými problémami vyžadujúcimi špecializované zaobchádzanie vo VTOS.

Analýza programu v ústave:

Arteterapia s odsúdenými bola realizovaná prostredníctvom jedinečného arteterapeutického zošita (prispôbeného pre prácu s výrazne narušeným odsúdeným), zjednodušene Arte zošita, vytvoreného ústavným pedagógom a arteterapeutom Mgr. Petrom Trepáčom². Arte zošit je výhradne zameraný na tematickú kresbu. Obsahuje šesťnásť tém, čo predstavuje aj šesťnásť

¹ Arteterapia predstavuje liečbu prostredníctvom umenia a najčastejšie pri nej v praxi ide o využívanie rôznych výtvarných činností a vyjadrovacích prostriedkov. Obdobne ako ďalšie terapeutické cesty sa využíva v práci tak s ľuďmi s telesným, zmyslovým, mentálnym alebo kombinovaným postihnutím, s deťmi a dospelými s rôznymi ochoreniami, ako aj s dlhodobo hospitalizovanými. Arteterapia prispieva k rozvoju tvorivých schopností, sociálneho čítania, harmonicky pôsobí na emocionálny vývin, a tak pomáhajú a liečia. Taktiež zlepšujú koncentráciu a pamäť, motoriku a tiež verbálnu i neverbálnu komunikáciu.

² Má dlhoročné skúsenosti v arteterapii s rôznorodou klientelou a je členom **Asociácie slovenských arteterapeutov**.

arteterapeutických stretnutí. Jednotlivé témy v zošite obsahujú okrem inštrukcie, ku ktorej sa odsúdený môže počas tvorby vracať, aj ilustračný obrázok uľahčujúci lepšie uchopenie témy, napomáhajúci k uvoľneniu kreativity odsúdeného. Jednotlivé témy v zošite sú včlenené do širšieho kontextu predstavujúceho tri okruhy života odsúdeného. Do prvého okruhu zapadajú témy zamerané na život odsúdeného pred výkonom trestu, kde sa postupne odкрývajú príčiny a dôvody páchania trestnej činnosti, čo zvyčajne prináša nové zistenia o odsúdenom a dopomáha k efektívnejšiemu hodnoteniu psychického stavu a mentálnej úrovne odsúdeného. Druhým okruhom tém je život odsúdeného vo výkone trestu zameraný na odstraňovanie negatívnych vplyvov výkonu trestu a zmeny postoja k páchaniu trestnej činnosti. V danom okruhu sa témy upriamujú aj na premeny sebaobrazu odsúdeného, postoja k sebe aj k iným. Tretí okruh je cielený na predstavy odsúdeného o živote po výkone trestu. Ide tu o prípravu odsúdeného na život na slobode, jeho reintegráciu do spoločnosti, ako aj o prevenciu kriminálnej či drogovej recidívy³.

Program pre odsúdených bol realizovaný v období 1. júna 2018 – 31. októbra 2018 v oddiele špecializovaného zaobchádzania v Ústave na výkon trestu odňatia slobody v Banskej Bystrici-Kráľovej. Program úspešne ukončilo 30 odsúdených (všetci odsúdení umiestnení v uvedenom období na oddiele).

Financovanie:

Projekt bol čiastočne finančne zabezpečený z mimorozpočtových – teda externých zdrojov – z grantového programu pre Nádej 2018 Nadácie VÚB. Celkové náklady predstavovali sumu 1 300 € (bez zahrnutia prevádzkových nákladov ZVJS). Náročnosť financovania programu bez existujúceho iného systémového zdrojového krytia umožnil realizáciu jedného behu programu pod vedením ústavného pedagóga Mgr. Petra Trepáča bez možnosti vytvorenia dostatočných podmienok z hľadiska organizačných, materiálnych aj ľudských zdrojov pre ďalšie kontinuálne pokračovanie v projekte v rámci penitenciárnej starostlivosti.

Evaluácia:

Projekt arteterapie je určený odsúdeným, umiestneným v oddiele špecializovaného zaobchádzania, ktorí sú mentálne, psychicky, či kriminálne narušení. Pilotný projekt bol podkladom k vytvoreniu a overeniu arteterapeutického zošita, ktorý spĺňa všetky didaktické zásady a spolu s metodikou umožňuje efektívnejšiu spoluprácu arteterapeuta a odsúdeného počas tvorby. Umožňuje im spoločne porozumieť výtvarnej symbolike, myšlienkovým vzorcom, ako aj celej štruktúre osobnosti odsúdeného. Návrh metodiky a pracovného zošita bol vypracovaný v gescii **Asociácii slovenských arteterapeutov a je ho možné aj naďalej využívať pre potreby ZVJS. Na základe analýzy po realizácii projektu došlo k významnému poklesu disciplinárnych trestov u odsúdených, zlepšila sa komunikácia a úroveň spolupráce s odsúdenými, ako aj komunikácia medzi odsúdenými.**

Realizácia resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v spolupráci s externými organizáciami má v ZVJS svoju dlhodobú tradíciu, prináša vždy významné kvalitatívne zvýšenie

³ Ďalšie podrobnosti o vplyve aktivít na odsúdeného sú popisované v článku „Arteterapia ako umenie liečiť umením alebo umenie byť človekom“ (Trepáč, 2018).

úrovne práce s odsúdeným klientom. V mnohých prípadoch sa však celkový prínos pilotného projektu po jeho realizácii z dlhodobého hľadiska prevažne obmedzí na zvýšenie úrovne kľúčových kompetencií zamestnancov ZVJS s obmedzenou možnosťou ich efektívneho využitia. Dôvodom uvedeného stavu je okrem nepostačujúcej siete externých subjektov zaoberajúcich sa penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou (najmä neziskových organizácií) aj neexistencia štandardného finančného mechanizmu, ktorý by umožňoval trvalo udržateľné financovanie systému a tiež lepšie prepojenie potenciálnych interných a externých kapacít. Vyplýva to aj z plánovaného systému akreditačného mechanizmu. Jeho súčasťou by mal byť aj jasne zadefinovaný systém financovania programov.

Ako tvrdia Strémy a Griger, financovanie resocializačných a výchovných vzdelávacích programov z mimorozpočtových zdrojov (vrátane európskych fondov a grantov), resp. zdrojov mimovládnych organizácií ako poskytovateľov akreditovaných programov je krátkodobé a rizikové, nakoľko v prípade obmedzenia zdrojov zo strany EÚ alebo mimovládnych organizácií sa nemusí realizovať potrebný počet programov. Z pohľadu istoty naplnenia účelu výkonu trestu a dlhodobej udržateľnosti sa nám najvýhodnejšie javí priame financovanie programov z kapitoly štátneho rozpočtu Ministerstva spravodlivosti SR (Strémy, Griger, 2018). V súčasnosti je ale podľa dostupných interných údajov ZVJS vynakladaná suma na vzdelávanie jedného odsúdeného nižšia ako 1 €/rok.

1.2 ČESKÁ REPUBLIKA

1.2.1 Vězeňská služba České republiky (2011 – 2019)

Česká vězeňská služba má od roku 2011 **šest' štandardizovaných základných programov pre konkrétnu cieľovú skupinu odsúdených v kategóriách dospelých, mladistvých a odsúdených žien**, ktorých základná charakteristika je uvedená v Tabuľke 1. Minimálny počet odsúdených v skupine je deväť. Dĺžka programu podľa cieľovej skupiny je rôzna, od krátkodobých s frekvenciou stretnutí minimálne 1-krát týždenne až po dlhodobé terapeutické programy v roz-

Tabuľka 1: Prehľad štandardizovaných základných programov Vězeňské služby České republiky

p. č.	štat/od roku	typ programu	názov programu	cieľ programu	cieľová skupina	druh programu	časová dotácia	počet odsúdených	kritériá zaradenia	poznámka	lektor	v určenom ústave
1.	ČR/2011	štandardizovaný	3Z	zmena nízkových postojov, hodnôt, vzorcov myslenia a správania odsúdených v smere sociálne žiaducích foriem	recidivisti muži, ženy (min. 2x, majetková tr. č.)	kognitívno-behaviorálny program	minimálne 9 stretnutí, jedno stretnutie 1x týždenne, 120 minút, 6 mesiacov pred koncom VT	neuveденé	recidivisti	Bolo zistené, že po VTOS sa lepšie uplatnili ods., ktorí neabsolvovali program	vyškolení zamestnanci ústavu	nie
2.	ČR/2011	štandardizovaný	GREEP 1	zmena nízkových postojov, hodnôt, vzorcov myslenia a správania odsúdených v smere sociálne žiaducích foriem	páchatelia násilnej trestnej a sexuálnej činnosti na deťoch	intenzívny krátkodobý reedukačný program	2x ročne, 7 týždňov	12 v skupine	určené tr. činy		vyškolení zamestnanci ústavu	áno ústavy s ostrahou: Věznice Nové Sedlo, Věznice Hermanice
3.	ČR/2011	štandardizovaný	GREEP 2	zmena nízkových postojov, hodnôt, vzorcov myslenia a správania odsúdených v smere sociálne žiaducích foriem	páchatelia násilnej trestnej a sexuálnej činnosti na deťoch, ktorí absolvovali GREEP 1	dlhodobý terapeutický program	neuveденé	neuveденé	určené tr. činy		vyškolení zamestnanci ústavu	áno ústavy s ostrahou: Věznice Nové Sedlo, Věznice Hermanice
4.	ČR/2010	štandardizovaný	TP 21 Junior	medzi mladistvými ods. Zníženie agresívnych prejavov správania voči spoluodsúdeným a zamestnancom.	mladiství odsúdení muži	edukatívno-terapeutický program	2 x ročne, 12 týždňov, 1x v týždni	neuveденé	problémové, agresívne správanie	povinná účasť	vyškolení zamestnanci ústavu špeciálny pedagóg	nie
5.	ČR/2011	štandardizovaný	PARDON	prevencia recidívy nízkového správania pri vedení motorového vozidla	odsúdení muži	terapeuticko-edukatívny program	krátkodobý, 39 hodín, denne min. 6 hodín	neuveденé	určené tr. činy	motivácia a záujem	vyškolení zamestnanci ústavu	áno Věznice Pardubice Věznice Odolov (2x ročne)
6.	ČR/2012	štandardizovaný	TP KEMP	naucit' odsúdených ovládať sa	odsúdení muži, násilníci, vrátane domáceho násilia	kognitívno-emocionálno-motivačný program	dlhodobý, 18 mesiacov	neuveденé	určené tr. činy	dobrovoľná účasť, len so súhlasom odsúdeného	vyškolení zamestnanci ústavu	áno Věznice Vlnaice

Zdroj: vlastné spracovanie (autori)

sahu 18 mesiacov. Z dostupnej dokumentácie⁴ však nie je zrejmé, či sú odsúdení počas absolvovania programu pracovne zaradení. Z celkového počtu štandardizovaných programov sa tri programy realizujú v určenom ústave a majú celoštátnu pôsobnosť. Program môže lektorsky viesť iba personál s príslušnou odbornou kvalifikáciou. Účasť odsúdených v jednotlivých programoch je povinná, resp. len so súhlasom odsúdeného (program TP KEMP).

Resocializačné a výchovné vzdelávacie programy pre odsúdených v Českej republike sú založené na princípoch kognitívno-behaviorálnej teórie/prístupu resp. jej reedukačných a terapeutických cieľoch. Cieľom programov je zmena rizikových postojov, hodnôt, vzorcov myslenia a správania sa odsúdených v smere sociálne žiaducich foriem, zníženie agresívnych prejavov správania sa voči spoluodsúdeným a zamestnancom ústavov.

1.3 VEĽKÁ BRITÁNIA

1.3.1 The Media House (2006 – 2019)

V HMP⁵ pre odsúdené ženy so sídlom v Downview v Londýne realizujú od roku 2006 väzenský vzdelávací projekt, ktorý má za cieľ zredukovať mieru recidívy zlepšením sebadôvery participantiek⁶, ich pocitu hodnoty vlastnej osobnosti a schopnosti komunikovať cez školenie založené na médiách a zamestnanosti. Má dlhodobu preukázateľný prínos pri vytváraní nových príležitostí pre resocializáciu a redukáciu odsúdených žien v Downview. Projekt bol spustený v apríli 2006 vo vzdelávacom partnerstve s Carshalton College. Pracovný tím vzdelávacieho programu sa ustálil na senior-manažéra projektu a troch členov na plný úväzok, u všetkých s požiadavkou na prax v oblasti masmédií.

The Media House ako samostatná súčasť ústavu, ktorú tvorí mediálne vzdelávacie centrum a komunitnú televíznu stanicu. Jej poslaním je zabezpečenie praktického vzdelávania, rozvoj interného väzenského vysielania, spôsoby pre zvýšenie šance odsúdených zamestnať sa po prepustení. V rámci praktického odborného vzdelávania umožňuje v priebehu 20 týždňov získať úroveň 3 BTEC národného diplomu v kreatívnej mediálnej produkcii. Vytvorený je špecificky s ohľadom na cieľovú skupinu a zameriava sa na dokumentárne produkty. Vysoké nároky kurzu majú zámerne za cieľ u participantov vzbudiť ambíciu vyrovnat' sa profesionálnemu štandardu. Študentky počas kurzu vytvoria niekoľko dokumentov, pričom ich absolventská práca spočíva vo vytvorení päť minútového dokumentárneho filmu vyhovujúceho vysokým nárokom. Odborníci posudzujú u absolventiek úroveň kreativity, naplnenie vlastnej výzvy a osobného záväzku vyplývajúcich z vyrovnaním sa so spracovávaným problémom, vzťah medzi očakávaniami autorky a dosiahnutým výsledkom. Najčastejšie spracovávané témy sú napr. drogové dilerstvo, konzumácia drog, alkoholizmus, domáce násilie, sexuálne zneužívanie, znásilnenie, prostitúcia a pod.

Samotné mediálne vzdelávanie je nástrojom na vštípenie životných zručností a hľadanie riešenia minulých problémov. Nie je možné zaoberať sa kriminálnym správaním a minulými skúsenosťami

⁴ Napr. minimálne štandardy pre tvorbu a realizáciu štandardizovaných programov vo výkone trestu odňatia slobody sú podrobne popísané v nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky NGŘ č. 35/2011

⁵ Her Majesty's Prisons je anglická skratka pre ústav na výkonu trestu odňatia slobody a/aj ústavu na výkon väzby najmä pre zariadenia v Spojenom kráľovstve.

⁶ Hlavnou myšlienkou projektu Media House je, že sebadôvera a sebaúcta participantiek zostáva nízkou, pokiaľ majú nízke sebaočakávanie.

ako napr. domáce násilie, keď sa odsúdená učí šiť šaty. Ale je to možné, keď sa rozvíja v zručnostiach týkajúcich sa médií. Ťažiskovým momentom výučby je myšlienka, že proces je rovnako dôležitý ako produkt. Počas celého kurzu, ktorý je dôkladne prepracovaný a štruktúrovaný, je cieľom pomôcť a prispieť k vyriešeniu resp. vyrovnaniu sa s minulosťou a pripraviť sa na potenciálnu budúcnosť.

Tento dôkladne prepracovaný kurz je špeciálne vytvorený pre rehabilitáciu väzňov pričom splňanie požiadaviek národne uznaného kurzového rámca participantom poskytuje príležitosti pre získanie vysokej kvalifikácie, zlepšenie úrovne mediálnej a čitateľskej gramotnosti, zlepšenie IT zručností. Zároveň aj príležitosť uvažovať a rozvinúť riešenie problémov z minulosti.

Výuka s aktívnym využitím média poskytuje cenné širšie využiteľné zručnosti, ako sú: práca v tíme, lepšie komunikačné zručnosti, sebadisciplína, napĺňanie stanovených cieľov a termínov. Ďalej rozvoj zodpovednosti, prezentačných zručností, rozvinutie schopnosti lepšie sa koncentrovať.

Na základe dlhodobých výskumov je možné ako prínos pre pôsobenie ústavu na základe absolvovania vzdelávania vnímať najmä: lepšie správanie odsúdených s väčšou mierou vzájomného pochopenia, rozvoj vnímania vlastnej hodnoty a objavujúcich príležitosti a schopnosti sebavyjadrenia odsúdených, schopnosť zobrať na seba zodpovednosť, vnímanie potenciálnej perspektívy pre budovanie ďalšej kariéry, dosahovanie vzdelávacích a profesijných cieľov, vyhliadky na zamestnanie po prepustení.

Počas realizácie úspešne ukončilo vzdelávanie v The Media House 212 absolventiek, pričom mnohé z nich sa uplatnili v oblasti masmédií. Do každého kurzu je prijímaných 12 študentiek a za rok sa uskutočnia 2 kurzy. Na výchovno-vzdelávacom procese frekventantiek kurzu sa okrem kmeňových zamestnancov podieľa aj 5 až 9 úspešných absolventiek 20 týždňového kurzu, ktoré v priebehu celého roka pracujú ako tzv. vysielacia jednotka, zabezpečujúca tvorbu ďalších dokumentov a prípravu skladby programu pre Time TV - vlastný televízny okruh v ústave. Tieto využili príležitosť pracovať a produkovať interný väzenský komunitný TV kanál. Týmto na seba berú zodpovednosť vytvoriť nový program na každý týždeň, prichádzať s nápadmi na programy, nadväzovať kontakt s väzenskými oddeleniami, ktoré zadávajú prácu a podnecovať k spolupráci odsúdené pri tvorbe na tomto TV kanáli. Tento pravidelne každý týždeň sleduje približne 320 odsúdených.

Vysielací materiál a obsah programov väzňom a väzeniu ponúkajú: informácie s relevantným dopadom na životy odsúdených počas ako aj po odpykaní trestu, posilnenie pocitu spolupatričnosti ku komunite, zlepšenie komunikácie medzi odsúdenými a personálom ústavu, platformu na propagovanie pracovných ponúk, vzdelania, rekvalifikačných kurzov a programov zameraných na elimináciu delikventného správania, ktoré sú vo väzení k dispozícii, platformu pre informačné filmy týkajúce sa kľúčových problémov ako napr. prijatie/protidrogové stratégie/bežné väzenské režimy, platformu na prezentáciu väzenského manažmentu, populárnu platformu na vysielanie relevantných externe vyprodukovaných materiálov ako napr. filmy o duševnej hygiene, rôznorodé filmy pre rôzne komunity, drogová osveta, a pod. Ďalej vhodnejšie a aktuálnejšie komunikačné prostriedky v prostredí, kde je vyššia negramotnosť, zlepšenie komunikácie s odsúdenými cudzincami prostredníctvom špeciálne pripravených programov s titulkami, či v neposlednom rade zníženie rizika dezinformácií a škodlivých klebiet týkajúcich sa dôležitých zmien vo väzenskom systéme a režime.

1.3.2 Rádio Wanno (2004 – 2019)

V ústave HMP pre odsúdených mužov so sídlom vo Wandsworth v Londýne⁷ je väzenský projekt zameraný na využitie multimédií a rozvoj strategických zručností a gramotnosti. Komunitná rádiová stanica Rádio Wanno, ktorej programy ponúkajú širokú škálu informácií a sú súčasťou podpornej stratégie pre znižovanie recidívy odsúdených. Stanica je integrálnou súčasťou komunikačnej stratégie HMP Wandsworth⁸, ktorá vytvára povedomie a ponúka informácie o zručnostiach, možnostiach zamestnať sa, výcviku a vzdelávaní ako aj o problémoch bezpečnejšieho výkonu trestu, drogovej závislosti, rizikách kriminálneho správania sa a možnostiach resocializácie po prepustení z výkonu trestu. Poslucháčsku základňu Rádia Wanno týždenne tvorí približne 1 450 väzňov.

Hlavný dôraz počas 18 mesačného výchovno-vzdelávacieho kurzu je kladený na získanie nielen teoretických, ale najmä vlastných vysokokvalifikovaných pracovných zručností a skúseností frekventatna. Kurz sa zameriava na vzdelávanie v oblasti tvorby rozhlasových relácií rôzneho formátu, rozvoj mediálnej gramotnosti, získanie a prehľbovanie zručností v oblasti využívania digitálnych technológií. V rámci osobnostného rozvoja na sebaúctu a sebadôveru, schopnosť pracovať v tíme, rozvoj komunikačných zručností, analytického myslenia a využívania time manažmente (napr. v práci v rámci stanovených konečných termínov).

Frekventant štúdia ako člen vysielacej jednotky rádia Wanno je súčasťou reálneho pracovného prostredia, kde má prístup k praktickému výcviku a zapája sa do práce, ktorá je kreatívna, náročná a ktorá vyžaduje zodpovednosť a dáva mu pocit satisfakcie. V priebehu práce v rádiu Wanno sa postupne profiluje. Primárnym cieľom rádia Wanno je teda aj pomôcť pri znižovaní miery recidívy prostredníctvom zlepšovania sebadôvery a pocitu vlastnej hodnoty participantov ako aj ich schopnosti komunikovať prostredníctvom mediálneho výcviku a zamestnania. Štúdiom získajú participant NCFE úroveň 1 a 2 pre oblasť rozhlasovej produkcie, pričom od začiatku projektu túto kvalifikáciu získalo už 254 odsúdených.

Ďalším už vyššie uvedeným primárnym cieľom je prostredníctvom mediálneho projektu možnosť prirodzeným a všeobecne akceptovateľným spôsobom ovplyvniť širšiu väzenskú komunitu. Podľa výskumov britskej neziskovej organizácie Media for development (2012) je rozhlas a televízia jedinečným komunikačným nástrojom, ktorý je prirodzeným kanálom medzi väzňami pre rozširovanie povedomia o prístupe a príležitostiach v oblasti vzdelávania a výcviku vo väzení, teda na príklad príležitosti poskytnúť sadu kvalifikácií a transformačných životných zručností prostredníctvom mediálnych projektov.

⁷ Ide o najväčšie väzenie v západnej Európe pre kategóriu so stredným stupňom stráženia v jurisdikcii londýnskych súdov a ako väzenie je obrazom mužskej väzenskej populačnej demografie vo Veľkej Británii.

⁸ Táto stratégia vychádza jednak z všeobecnej priateľnosti rozhlasu ako média pre prijímanie informácií aj vo väzenskej populácii a potrebe efektívnosti ich prenosu v ústave. Podľa dostupných britských zdrojov totiž v rámci prenosu informácií vo väzenskom prostredí môže dôjsť často k ich strate alebo skreslenej či zlej interpretácii. Ako jeden zo závažných argumentov v tejto súvislosti sa uvádza, že až 48% všetkých odsúdených vo Veľkej Británii je na úrovni alebo dokonca pod úroveň čitateľských schopností 11 ročných detí a dyslexia je u väzňov tri až štyrikrát častejšia ako u bežnej populácie. Takmer polovica väzňov bola opakovane alebo trvale vylúčená zo školskej dochádzky, pričom 60% tých, ktorí sú vo väzení bez akejkoľvek kvalifikácie recidivuje v priebehu jedného roku po opustení väzenia v porovnaní s 45 % tých, ktorí nejakú kvalifikáciu majú.

2 PROGRAMY PREPÁJAJÚCE PENITENCIÁRNU A POSTPENITENCIÁRNU SFÉRU

2.1 NEMECKO

2.1.1 Resocializácia a sociálna integrácia (RESI) (2009 – 2012)

V roku 2009 až 2012 sa v Kolíne nad Rýnom realizoval program **Resocializácia a sociálna integrácia (RESI)**. Cieľovou skupinou boli mladiství odsúdení vo veku od 14 do 17 rokov. Do projektu bolo 6 mesiacov pred prepustením zaradených celkovo 24 mladistvých odsúdených. Program prebiehal formou intenzívnej práce prípadového manažéra (case manager), ktorý sprevádzal mladistvého odsúdeného. Do projektu bolo zaradených 12 prípadových manažérov. Program bol orientovaný napr. na oblasti:

- ubytovanie,
- vzdelávanie,
- odborná príprava na zamestnanie,
- sprevádzanie po úradoch,
- podpora v mieste bydliska.

Počas trvania projektu bol dôraz kladený na vytvorenie dôverného vzťahu medzi odsúdeným a prípadovým manažérom, ktorý trval počas celého obdobia a o. i. bol zameraný aj na podporu a kontrolu pri spracovaní individuálnych a sociálnych problémov, zvládanie krízových situácií. Uvedený vzťahový a pracovný rámec bol v rámci projektu základným predpokladom úspešného procesu sociálnej integrácie.

Projekt bol hodnotený ako veľmi úspešný. Z celkového počtu 24 odsúdených sa do väzenia vrátili do obdobia dovŕšenia plnoletosti iba dvaja odsúdení. Na jedného mladistvého zaradeného do programu sa v priemere vynaložilo približne 8 300 € ročne spojených s profesionálnymi službami prípadového manažéra (celkové náklady na projekt boli 200 tis. €). Pre porovnanie, náklady na služby v detenčnom centre v Severnom Porýní-Vestfálsku (NRW) sa v uvedenom období na jedného mladistvého pohybovali na úrovni 111,55 EUR na deň a 40 000 EUR ročne. Projekt však ďalej nepokračoval, nakoľko neboli vyčlenené financie na jeho ďalšiu realizáciu. (podrobnejšie napr. v záverečnej správe z vedeckého monitorovania od PLEWIG, H.J. et al. 2012).

2.2 ČESKÁ REPUBLIKA

2.2.1 RUBIKON Centrum – Pohovory na nečisto (2013 – 2019)

Na základe know-how anglickej partnerskej organizácie RUBIKON realizuje program „**Pohovory na nečisto**“⁹. Simulované pracovné pohovory organizuje pre svojich klientov na pravidelnej báze, mimo väznice od roku 2013 a priamo vo väznici od roku 2018. Odsúdení si tak môžu vyskúšať prijímacie pohovory s reálnym zamestnávateľom. Významná časť klientov absolvuje pracovný pohovor vôbec po prvý krát.

⁹ V rámci pilotného overovania ako súčasť projektu „Pracovné šance pre osoby opúšťajúce výkon trestu odňatia slobody – zahraničné inšpirácie“ (r. 2013 – 2014).

Pohovory nanečisto predstavujú moderný model multifunkčného nástroja na podporu integrácie klientov s trestnou minulosťou na trh práce a rovnako aj na osvetu pre zamestnávateľov pre prácu s odsúdenými ako potenciálnymi zamestnancami. Je primárne zameraná na rozvoj kompetencií kandidátov, budovanie či upevňovanie vzťahov so spolupracujúcimi či potenciálnymi zamestnávateľmi a napomáha pri znižovaní predsudkov a myšlienkových stereotypov o osobách s trestnou minulosťou¹⁰. Aby si kandidáti natrénovali, ako hovoriť o sebe aj o svojej trestnej minulosti. Personalisti im dávajú prínosnú spätnú väzbu, uplatniteľnú uplatniteľnú po ukončení trestu odňatia slobody.

Ide o neformálne stretnutie „face to face“ medzi kandidátmi (klientami Pracovnej agentúry RUBIKON¹¹) a dobrovoľníci z firiem či z neziskového sektora. Stretnutie má formu „rýchlozoznamky“ (speed dating), kde kandidát je v roli uchádzača o zamestnanie a dobrovoľník v roli personalistu (zamestnávateľa). Každý kandidát absolvuje pohovor s každým dobrovoľníkom. Jeden pohovor trvá približne štvrt' hodiny a účastníci ich absolvujú až šesť s krátkymi pauzami medzi jednotlivými kolami.

Neoddeliteľnou súčasťou aktivity je z dôvodu zvyšovania šance na uplatnenie kandidátov Pracovnej agentúry RUBIKON krátka evaluácia, ktorá je zameraná na spätnú väzbu - cenné pripomienky od kandidátov aj dobrovoľníkov ako zástupcov potenciálnych zamestnávateľov. Niektorí odsúdení už počas simulovaných rozhovorov (aj vo výkone trestu) zaujali zamestnávateľov natoľko, že od nich získali skutočnú ponuku na prácu, aj keď to nie je primárnym cieľom tejto akcie.

2.2.2 RUBIKON Centrum – Rubikon Centrum Servis, s.r.o. (2012 – 2019)

Dcérska spoločnosť Rubikon Centrum Servis (ďalej len „RCS“) funguje na princípoch organizačnej kultúry charakteristickej pre sociálne podnikanie. Inšpiráciu a podporu RUBIKON pri realizácii myšlienky zamestnávania vlastných klientov „so záznamom“ na tréningových miestach a pripravovať ich tak pre vstup na bežný trh práce získala zo Švajčiarska¹². Motívom bolo aj ísť príkladom a ukázať, že motivovaní ľudia so záznamom v registri trestov môžu byť pre firmy, štátnu správu a miestnu samosprávu, ako aj pre neziskový sektor dobrou investíciou. (porovnaj Doubravová – Hendlová, 2019, s. 120) Zároveň vznikla platforma, na základe ktorej je možné na

¹⁰ Významná časť zamestnávateľov vníma osoby so záznamom v registri trestov ako osoby s nedostatočnými pracovnými návykmi a rovnako požadujú trestnú bezúhonnosť aj v prípadoch nevyplývajúcej z charakteru práce – čo vďaka osobným kontaktom môže znížiť nielen predsudky zamestnávateľov, ale aj motiváciu oboch zainteresovaných strán.

¹¹ Nekomerčná „Pracovná agentúra Rubikon“, ktorej poslaním je systematicky pripravovať a nachádzať pracovné uplatnenie pre odsúdených klientov (v rámci penitenciárnej aj postpenitenciárnej starostlivosti) u spolupracujúcich zamestnávateľov, bola založená v roku 2012. (porovnaj napr. Doubravová – Hendlová 2019, s. 120) Vďaka vlastným skúsenostiam od založenia materskej organizácie Rubikon (r. 1994) využíva vlastné know-how v oblasti systematickej prípravy klientov na pohovory a vytypované/vybrané pracovné pozície. Nielen „Pohovory na nečisto“, ale aj ďalšie aktivity organizácie zamerané na nájdenie vhodného pracovného uplatnenia pre odsúdených klientov vnímajú potenciálny zamestnávateľ ako spoluprácu so serióznym partnerom, ktorý im nechce „predať mačku vo vreci“.

¹² V mnohých švajčiarskych mestách (napr. Winterthur) sa realizujú sociálne programy, ktoré vytvárajú pracovné príležitosti pre ľudí s kriminálnou minulosťou. Programy sú zároveň previazané s dlhovým poradenstvom, pomocou pri hľadaní ubytovania a celkovým začlenením späť do života na slobode. (www.rubikoncentrum.cz 2019)

základe vzájomnej spolupráce realizovať programy formou outsourcingu, ktoré pre uvedenú cieľovú skupinu vytvárajú pracovné príležitosti v rámci postpenitenciárnej starostlivosti.

Rubikon Centrum Servis rozvíja svoju činnosť v troch oblastiach - odstraňovaní graffiti, upratovaní verejných priestorov a v kuriérskej preprave.

Upratovacie práce – v úzkej spolupráci s mestom Úvaly od roku 2015¹³ zamestnanci RCS zabezpečujú upratovacie práce a údržbu verejných priestorov a priestranstiev.

Umývanie povrchov a odstraňovanie graffiti – v úzkej spolupráci s mestami Úvaly a Beroun od roku 2017 zamestnanci RCS zabezpečujú umývanie povrchov verejných budov a odstraňovanie graffiti na verejných priestranstvách. (www.rubikoncentrum.cz/rubikon-centrum-servis-s-r-o)

Šijacia dielňa – RCS ju v areáli Väznice Vinařice prevádzkuje od roku 2016. V priemere zamestnáva 40 odsúdených, pre ktorých ako súčasť firemnej kultúry v rámci benefitov realizuje rad integračných programov – dlhové a pracovné poradenstvo, podpora vo forme zabezpečenia ubytovania v prípade, ak sa nemajú kam vrátiť a pracovného transferu ku spolupracujúcim zamestnávateľom s rovnakým druhom výroby, ktorú si osvojili v priebehu výkonu trestu - a to priamo po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody¹⁴. (porovnaj Doubravová – Hendlová, 2019, s. 121)

2.2.3 RUBIKON Centrum – Rómsky mentoring (2004 – 2019)

Cieľom sociálnej služby „**Rómsky mentoring**“, ktorý organizácia realizuje od roku 2004, je efektívnejšia práca s klientom z rómskej menšiny s uloženým výkonom alternatívneho trestu resp. opatrením - prostredníctvom motivovania klienta, sprevádzania a konštruktívneho poradenstva, poskytovaného rómskym mentorom. V súčasnosti prepájajú klientov s poskytovateľmi odborných služieb v rámci regiónu prostredníctvom 16 stredísk v 7 krajoch ČR. Vyškolení laici z rómskej minority pôsobia ako prostredníci medzi klientami a justíciou. Rómski mentori sú efektívny najmä vďaka schopnosti komunikovať s oboma stranami – s rómskymi klientami aj so zástupcami inštitúcií. Sú dôležitým informačným kanálom, vďaka čomu klient získava informácie o fungovaní štátneho (justičného, sociálneho) systému a o svojich možnostiach, právach a povinnostiach v rámci tohoto systému. Rovnako pomáhajú probačným úradníkom a ďalším odborníkom orientovať sa v rómskej komunite, v myslení, jednaní, hodnotovom systéme, vzťahoch ich príslušníkov. Konkrétne vyškolení rómski mentori vyhľadávajú a kontaktujú klientov v teréne, zrozumiteľne im vysvetlia, aké má trest podmienky a čo im hrozí pri jeho nesplnení, podporia ich pri plnení alternatívneho trestu, v komunikácii s úradmi ich prepájajú s ďalšími službami, ktoré potrebujú.

V období rokov 2004 až 2017 bolo vyškolených celkom 152 rómskych mentorov (ročne zapojených od 27 do 51 mentorov), ktorí spolupracovali s viac ako 2 400 klientami (čo je približne 85 % vytypovaných a oslovených klientov. Priemerná úspešnosť služby sa v priebehu realizácie

¹³ Ako prirodzený model pre vytvorenie vzájomnej dôvery a spolupráce sa zvolil pilotný projekt „Čistíme Úvaly, pomáhame prekročiť minulosť“, realizovaný s mestom Úvaly (2015). Na základe jeho realizácie si nielen mesto, ale aj jeho obyvatelia vytvorili pozitívny postoj k ďalšej spolupráci a akceptovaniu cieľovej skupiny.

¹⁴ Je im poskytovaná intenzívna a cieleňá podpora pri pracovnej aj sociálnej adaptácii. Vďaka rýchlemu zaučeniu a možnosti využitia znalostí a skúseností z obdobnej práce v priebehu pobytu vo väzení zažívajú klienti pocit úspechu, ktorý môže byť hnacím motorom pre zvládnutie ďalších ťažkých krokov pri resocializácii.

dlhodobo pohybuje nad 50 %, v posledných 5 rokoch na hladine 55 – 60 %¹⁵. Rómsky mentoring výrazne zvyšuje úspešnosť výkonu alternatívnych trestov a prispieva tak ku zlepšeniu životnej situácie klientov. Projekt je dlhodobo spolufinancovaný z prostriedkov ESF prostredníctvom Operačného programu. Od roku 2016 sú cieľovou skupinou aj členovia **rodiny a zo sociálneho okolia klientov**. Z dlhodobej perspektívy je významným prínosom je aj vytypovanie a práca s príslušníkmi rómskej menšiny, ktorí majú predpoklady pre prácu rómskeho mentora.

Hlavnými cyklicky sa opakujúcimi aktivitami sú nadviazanie kontaktu mentorov s klientami a ich sociálnym okolím (zvýšenie ich právneho povedomia; motivovanie ku spolupráci), práca rómskych mentorov s klientami a ich sociálnym okolím (zníženie bariéry brániacej výkonu a zvýšenie efektivity aj kvality alternatívneho trestu s cieľom zlepšenie ich životnej situácie), nábor, výber a vyškolenie nových rómskych mentorov (výber a zaradenie zástupcov do kurzu pre mentorov, vyškolením zvýšiť ich profesijné aj osobnostné kompetencie, a tak zvýšiť ich uplatniteľnosť na trhu práce a v spoločnosti) a participácia cieľovej skupiny na evaluácii dopadu rómskeho mentoringu (zvýšiť dopad realizácie projektu na cieľovú skupinu zapojením 5% príslušníkov rómskej menšiny do procesu evaluácie dopadu projektu na cieľové skupiny).

¹⁵ Počet úspešne ukončených prípadov rómskeho mentoringu pri pracovnej aj sociálnej adaptácii z celkového počtu klientov, s ktorými rómski mentori spolupracovali.

LITERATÚRA:

BIRD, H. - ALBERTSON, K. 2011 Prisoners as Citizens: 'Big Society' and The 'Rehabilitation revolution' - Truly revolutionary? In: *British Journal of Community Justice*, Vol. 9 (1/2), pp. 93- 109. ISSN 1475-0279

DOUBRAVOVÁ, D. – HENDLOVÁ, G. 2019. Příprava, realizace a evaluace projektu „Společně na svobodu“. In: HAMRANOVÁ, D. – ŠPÁNIK, M. – LORKO, J. (eds.) 2019. *Zborník príspevkov z medzinárodného seminára k národnému projektu „Šanca na návrat“, konaného v dňoch 16. – 18. januára 2019 v Bratislave*. Bratislava: GR ZVJS, s.119 – 127.

KOLEKTÍV AUTOROV. 2018. *Kroky k úspešnému návratu*. Dolný Kubín: EDUKOS, 2018. ISBN 978-80-969885-8-7.

NGŘ č. 35/2011 (RA 1138), *kterým se stanoví minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných programů ve výkonu trestu odnětí svobody v aktuálním znění*

PLEWIG, H.J. et al. 2012. *Projekt: Kölner Netzwerk „Resozialisierung und Soziale Integration“ (RESI)*. (Endbericht der wissenschaftlichen Begleitung). Lüneburg: Leuphana Universität Lüneburg, 85 pp. Dostupné na: <<http://www.dvjj.de/sites/default/files/medien/imce/documente/aktuelles/RESI.pdf>> [15.5.2019]

RUBIKON CENTRUM, 2004 – 2017. Výroční zprávy za roky 2004 – 2017. Dostupné na: <<https://www.rubikoncentrum.cz/vyrocnizpravy/>> [10.5.2019]

RUBIKON CENTRUM, 2015, *Pobovory na nečisto: Akce pro zaměstnavatele - metodika*, Praha: Rubikon centrum, 18 s.

RUBIKON CENTRUM SERVIS, 2019. Internetová stránka organizácie. Dostupné na: <<https://www.rubikoncentrum.cz/rubikon-centrum-servis-s-r-o>> [10.5.2019]

STRÉMY, T., GRIGER, J. 2018. Ochrana budúcich obetí domáceho násillia (sociálno-intervenčné programy pre páchatel'ov domáceho násillia v podmienkach Slovenskej republiky). In: VRÁBLOVÁ, M. *Trestnoprávne súvislosti ochrany života a zdravia: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*, Praha: Legas, 2018, 556 s. ISBN 978-80-7502-332-2.

TREPÁČ, P. Arteterapia ako umenie liečiť umením alebo umenie byť človekom. In: *Zvesti Zboru väzenskej a justičnej strážže*, č. 3-4/2018, ISSN 2453-7926, s. 47 – 48.

VAVRO, R., HUTTA, J., KARÁSKOVÁ, K. Metodika práce s páchatel'mi násillia na ženách v penitenciárnej starostlivosti. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné na: <https://www.gender.gov.sk/zastavmenasillie/files/2016/02/Methodika-prace-s-pachatelmi-nasillia-na-zenach-v-penitenciárnej-starostlivosti-.pdf>

WILKINSON, K. - NANDI, M. 2009 'Inside Job at HMP Downview: Media and Employment, Training and Education Opportunities in Prison' In: *Prison Service Journal*, No. 182, pp. 48- 52, ISSN 0300-3558

**INFORMÁCIE O VYBRANÝCH RESOCIALIZAČNÝCH A VZDELÁVACÍCH
PROGRAMOCH V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A V ZAHRANIČÍ**
(PENITENCIÁRNA A POSTPENITENCIÁRNA SFÉRA)

Editor: Mgr. Ľudmila Vráblová
Autorský kolektív: Mgr. Jozef Fábik
JUDr. Denisa Hamranová, PhD.
JUDr. Mgr. Mária Kalinová – Bubláková
Ing. Miroslav Špánik, PhD.
PhDr. Zuzana Valentovičová, PhD., LL.M.
Mgr. Ľudmila Vráblová
Rozsah: 23 strán
Rok: 2019
Vydanie: 1

www.sancanavrat.sk

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje, www.esf.gov.sk.

